

ADATTÁR.

Pázmány Péter ismeretlen levele a magyar pálosok reformja ügyében.

FRANKÓI Vilmos PÁZMÁNY Péterről írott munkájában¹ részletesen méltatja PÁZMÁNYnak a magyarországi pálosrend belső reformja érdekében folytatott tevékenységét. Az esztergomi primási levéltár iratai alapján részletesen ismerteti a magyar- és horvátországi rendtartomány történetében nevezetes 1636. esztendő eseményeit, amikor a rend kormányzása körül támadt zavarok valósággal a végső bomlás veszélyével jártak. Ennek az évnek a tavaszán a Szentszék MARANOVICS TOMKÓ János² boszniai püspök, a rend apostoli visitorának javaslatára — addig is, amíg a rendi előjárók választására új szabályzat érvénybe léptethető lesz — a rend kormányzatát STASZENKZI Miklós atyára bízta, akit a *Generalis Vicarius Apostolicus* címmel ruházott fel. STASZENKZINEK azonban nem sikerült maga iránt magyar rendtestvérei között bizalmat és elismerést kelteni. Csodálkozással töltötte el kinevezése PÁZMÁNYT is, mert STASZENKZI még lengyelországi rendfőnöksége idejéből éles ellentétben állott TOMKÓVAL, a rend visitorával. Kinevezését így nyilván annak köszönhetette, hogy 1622 óta Rómában tartózkodva, személyes közbenjárással sikerült neki, akit FRANKÓI

¹ PÁZMÁNY Péter és kora. III. kötet. Budapest, 1872. pp. 252—7.

² V. ö. KARÁCSONYI János: *Ki kobolta a Sylvester-bullát? Századok*, 1909. pp. 361—76; KARÁCSONYI János: *Világboldondító Tomkó János*. Századok, 1913. pp. 1—11. TOMKÓ kinevezésére PÁZMÁNY tett javaslatot a Szentszéknek 1632-iki római útja alkalmából. V. ö. Aloysius L. B. MEDNYÁNSZKY: *Petri Pázmány... Legatio Romana*. Pest, 1830. pp. 103—4. PÁZMÁNY római útjára vonatkozó iratok gyűjteménye megtalálható a nyitrai egyházmegye könyvtárának 9. számú kéziratában. V. ö. VÁGNER József: *A nyitrai egyházmegyei könyvtár kéziratai és régi nyamlatványai*, Nyitra, 1886. pp. 11—15. Miatán HANUY Ferenc írásából — amelyekben a PÁZMÁNY-levelek összegyűjtése érdekében végzett kutatásairól emlékezik meg (*Kutatás Pázmány levelei után*, Religio, 1908. pp. 310—2, 325—7, 341—3, 358—60; valamint PÁZMÁNY leveleinek I. kötetében megjelent bevezetés VI—XIII. lapjai) — úgy látszik, hogy ő a nyitrai egyházmegyei könyvtárnak ezt a kéziratát nem ismerte, VÁGNER leírásából pedig a kézirat fontosságára lehet következtetni, azért célszerű volna a nyitrai kézirattal részletesebben foglalkozni, mert könnyen lehetséges, hogy benne MEDNYÁNSZKY és HANUY publikációi után is találhatóak még PÁZMÁNYRA és különösen az 1632-iki római missióra fontos iratok.

nyugtalan lelkű fondorkodó férfinak mond, a kinevezést kieszközölni. PÁZMÁNY efeletti meglepetésének erős kifejezést is ad 1636 július 4-én ZAICZ Jánoshoz, a magyarországi tartományfőnökhöz intézett levelében.¹ Eszerint álmélkodva értesült STASZENKZI kinevezéséről, de ő nem tehet ellene semmit, mert a Szentszék a szerzetesrendek kormányzásában is a legfőbb hatalommal bír ezen a földön. Nem volna azonban semmi kifogása sem az ellen, ha ZAICZ és a magyarországi rendtartomány észrevételeiket megfelelő módon a pápa elé terjesztenék. Nem tudjuk, tettek-e a magyar pálosok valaminő lépést Rómában STASZENKZI kinevezése ellen, mert ennek semmi nyoma se maradt reánk. PÁZMÁNY felfogásában azonban csakhamar jelentékeny fordulat állott be, nyilván Rómából, BARBERINI bíbornoktól, a Propaganda kongregáció prefektusától nyert utasítások következtében. Már szeptember 16-án, egy valószínűleg néhány nappal antedatált körlevélben értesíti a magyarországi pálos kolostorokat, hogy a pápától megbízást nyervén a rend felügyeletével, épen azért megparancsolja, hogy az eddigi tartományi főnöknek, ZAICZ Jánosnak ne engedelmeskedjenek, sőt ha erőszakoskodnék, vessék fogságra az ő intézkedésének bevárásáig.² Öt nappal később már értesíti is rendelkezéséről BARBERINI bíbornokot,³ hozzáfűzvé, hogy várja Rómából a további intézkedéseket, amelyeket pontosan végre is fog hajtani.⁴ Ekkor, amidőn PÁZMÁNY a rend súlyos helyzetéből való kibontakozást a magyarországi partikuláris igények félretételével Róma útján kereste, fordult közvetlenül a Rómában tartózkodó STASZENKZIHEZ, hogy jöjjön mentől hamarabb Magyarországra, hogy a BARBERINI bíbornoktól nyert utasításoknak megfelelő feleleteket, illetőleg rendszabályokat együtt kidolgozzák.⁵ PÁZMÁNYNAK a STASZENKZIHEZ 1636 szeptember 25-én kelt olasznyelvű levelére hivatkozik FRAKNÓI Vilmos is,⁶ megjegyezvé, hogy eredeti fogalmazványa az esztergomi

¹ Kiadva: HANUY Ferenc: PÁZMÁNY Péter összegyűjtött levelei. II. kötet. Budapest, 1911. p. 678.

² Közölve HANUY op. cit. pp. 699—700.

³ HANUY téved (op. cit. p. 700), amidőn az 1636 szeptember 21-én kelt levél címzettjének BORGIA bíbornokot, a Propaganda prefektusát mondja. Ezt a levelet is PÁZMÁNY az idősebb Antonio BARBERINI bíbornokhoz, VIII. ORBÁN pápának kapucinus-rendű testvéréhez, a Propaganda kongregáció akkori prefektusához intézte. V. ö. PASTOR: *Geschichte der Päpste*. Bd. XIII/I. p. 257.

⁴ V. ö. HANUY op. cit. pp. 700—1.

⁵ Már a pálosok évkönyve azt mondja, hogy STASZENKZI «litteris Cardinalis Pazmani excitatus» jött 1636 végén Magyarországra. V. ö. [Andreas EGGERER]: *Fragmen panis protoeremitici reliquiae*... Wien, 1663. p. 339. U. ott pp. 339—48 STASZENKZI vikáriusi működésének leírása.

⁶ V. ö. op. cit. p. 254.

primási egyházi levéltárban található. Ez az irat azonban vagy elkallódott az utóbbi évtizedek alatt, vagy pedig FRAKNÓI Vilmosnak ez az állítása tévedésen alapszik, mert HANUY Ferenc is a fel nem található levelek közt említi már többször idézett PÁZMÁNY epistolariumának előszavában.¹ Ellenben az ugyanott idézett másik két levél (1636 július 4 és 1636 szeptember 16) FRAKNÓI munkájára való hivatkozással megtalálható HANUY editiójában.

PÁZMÁNY levele azonban még sem kallódott el véglegesen. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárának olasz gyűjteményében HORVÁT István könyvtárából három kéziratköteggben (Fol. ital. 38.,² 3 db; Quart. Ital. 1.,³ 7 db; Quart. Ital. 48.,⁴ 8 db) összesen 18 darab missilis-levél és egyéb

¹ V. ö. HANUY op. cit. I. kötet, pp. XV—XVI.

² a) ff. 1—2. *Róma, 1702 március 18.* Carlo Agostino FABRONI értesíti a bécsi nunciust, hogy a Propaganda kongregáció a pálosrend legközelebbi főkáptalanjának helyéül elsősorban a magyarországi rendtartomány valamelyik kolostorát javasolja. A résztvevők szavazati jogát illetőleg a kongregáció úgy döntött, hogy a magyar és a német-horvát provincia összesen négy megbízottat küldjön. A generális eltartása az eddigi módon történjék.

b) ff. 3—4. *Róma, 1716 március 16.* A Propaganda kongregáció megengedi, hogy pálosrendi misszionáriusok menjenek Erdélybe, akik azonban facultást az erdélyi püspöktől nyernek és neki engedelmességgel tartoznak.

c) ff. 5—6. *Róma, 1716 június 9.* A Propaganda kongregáció döntése arról, hogy a magyarországi pálosrendű misszionáriusok segítéje az apostoli kamara útján ne az általános rendfőnök, hanem a közvetlenül a missziók főnökének vagy meghatalmazottjának, kezeihez fizetessék ki.

³ a) ff. 1—2. Kiadva alább 1. szám alatt.

b) ff. 3—4. *Róma, 1658 június 1.* Giulio ROSPIGLIOSI bibornok (később IX. KELEMEN pápa) értesíti WESSELÉNYI Ferenc nádort, hogy mindazokat, amiket hozzáintézett levelében a magyar pálosok érdekében előadott, közölte a pápával, akinek rendeletére érdekükben a szükséges intézkedések már megtörténtek.

c) ff. 5—6. *Róma, 1659 május 6.* A Propaganda kongregáció egyik tisztviselője sajnálattal értesíti a pálosrend általános főnökét, hogy VANOVICZI János atya a rábizottakat nem tudta elvégezni teljesen, mert a beállott forró nyár miatt az ülések elhalasztattak.

d) f. 7. *Róma, 1657 június 23.* Fabio CHIGI bibornok a lengyelországi nunciust értesíti, hogy a pápa nagy örömmel és meglepéssel értesült a czenstochowai pálosoknak kolostoruk védelmében tanúsított hősiességéről.

e) ff. 8—9. *Róma, 1667. május 7.* Pietro VIDONI bibornok megköszöni a pálosrend egyetemes főnökének azt a megtiszteltetést, amelybe a rend részéről ismét részesült s amelyről VANOVICZI János rendi procurator útján értesült. Sajnos, a nehéz időkből nem tehet a rendért annyit, amennyit szeretne.

f) ff. 10—11. *Wien, 1685 július 21.* Francesco BUONVISI bibornok, bécsi nunciust LUBOMIRSKI hercegnek, Lengyelország főmarsalljának jóindulatába ajánlja a pálosok ügyét.

g) ff. 12—13. *Róma, 1719 december 23.* Sebastiano Antonio TANARA bibornok örömmel értesíti a magyarországi pálosrendtartomány főnökét, hogy az esztergomi érsek meggyőződött a rendi prior ártatlanságáról.

⁴ a) f. 1—1'. Kiadva alább 2. szám alatt.

b) f. 2—2'. Kiadva alább 3. szám alatt.

irat található, amelyek mind a magyarországi pálosok XVII—XVIII. századi történetére vonatkoznak.

Ezek között, Quart. Ital. 1 ff. 1—2 alatt található PÁZMÁNYNAK STASZENZKIHEZ intézett 1636 szeptember 25-én, Nagyszombatban kelt levelének eredetije, amelynek befejező sora és aláírása tőle való, a behajlásán pedig PÁZMÁNY címeres hártyapecsétje jól látható.

FRAKNÓI nem tud továbbiakat arról, hogy PÁZMÁNY, aki pár hónappal később (1637 március 19-én) már elhalálozott, találkozott-e még STASZENZKIVEL és egyáltalán tett-e még valamit a pálosok reformja érdekében. A HORVÁT István-féle iratok most erre is megadják a feleletet. A Quart. Ital. 48. jelzetű kézirat ff 1—1' található Antonio BARBERINI bíbornoknak, a propagandakongregáció prefektusának 1636 október 25-én, PÁZMÁNYHOZ intézett levelének egyszerű másolata, amelyben legteljesebb jóindulattal ajánlja STASZENZKI atyát, aki a pálosrend reformja ügyében való utasításokkal ellátva utazik hozzá.

STASZENZKI útjának, Pázmány hathatós támogatása mellett, volt is eredménye és a rend reformja olyan lépésekkel haladt előre, hogy BARBERINI bíbornok 1637 április 11-én PÁZMÁNYHOZ intézett levelében, már a kongregáció külön ülésében letárgyalt rendi szabályok egyrészét küldi

c) f. 3—3'. *Róma, 1637 október 3.* Francesco INGOLI a Propaganda kongregáció titkára értesíti STASZENZKI Miklóst, hogy a pápa a pálosok megreformált szabályainak ervezetét most tanulmányoztatja át s azután fog engedélyt adni a generális káptalan megtartására.

d) f. 4—4'. *Róma, 1637 november 28.* Antonio BARBERINI bíbornok megküldi a kongregáció döntését a pálosok reformja ügyében STASZENZKI Miklósnak. Ennek értelmében a generális káptalant megtarthatják jövő pünkösdkor. Akkorra meg fogják kapni a rendi konstitúciónak a kongregáció által átalakított fejezetét is. (De novitiis et studiis.) Részletekben a generális káptalant illetőleg forduljanak az esztergomi érsekhez.

e) f. 5—5'. *Róma, 1638 december 17.* Francesco INGOLI STASZENZKI Miklósnak, a Czenstochowában tartózkodó rendi apostoli vikáriusnak részvétellel említi, hogy a felsőmagyarországi protestáns zavargások miatt a rend reformja lassabban halad. Pedig különösen fontos, hogy ezt, különösen a novitiusokra és az új konstitúcióra vonatkozó részt azok hajtsák végre, akik megkezdették.

f) 6—6'. *Róma, 1644 január 23.* Francesco INGOLI STASZENZKI Miklósnak megköszöni a neki és Sig. VENESIONAK küldött ajándékokat. A rendi szabályok kinyomatását már megkezdte a kongregáció nyomdája. Magát a rend alapítójának imába ajánlja annál is inkább, mert a rend reformjáért 33 kis- és 3 kongregációi nagygyűlésen vett részt.

g) f. 7—7'. *1644 február 8.* Pro memoria a rendi konstitúció elfogadásának és kinyomatásának a történetéről.

h) f) 8—8'. *1643 március 21.* Francesco INGOLI értesíti STASZENZKI Miklóst, hogy a kongregáció befejezte a rendi reform tárgyalását, a közeli jövőben megtörténik a pápai óváhyás is.

meg hozzászólás végett. BARBERINI bíbornoknak a levele azonban már Pázmánytól, aki három héttel előbb halt el, nem nyerhetett elintézését.

I.

1636 szeptember 25. Nagyszombat. Pázmány Péter Staszenzki Miklós-hoz, a pálosrend általános apostoli helytartójához.

Molto Reuerendo Padre in Christo! Hiersera riceuei la lettera di Vostra Paternità de 6. del corrente, dalla quale intendo quanto mi significa circa la sua Religione. Dal Sig. Card. Barberini mi furono inviati alcuni ordini; sopra di che risposi quanto m'occorrea; essendo paratissimo a conformarmi sempre con la buona mente di Nostro Signore così in questa, come in altra occasione secondo richiede il mio debito. Desidero bene, che Vostra Paternità si metta quanto prima in viaggio, e solleciti di uenire, accioche si proueda a quanto bisogna, per euitar ogni disordine che potessi nascere. Nel resto riserbandomi di dire a bocca quello, che potrei soggiunger d'auantaggio, le prego da Dio prospero viaggio, et ogni altro bene. Di Ternauia, li 25 settembre 1636. Di Vostro Paternità molto Reuerenda Affettissimo di cuore il Cardinale Pazmany.

Lent: P. Nicolò Staszenzki.

Kivül: Al molto Reuerendo Padre in Christo il Padre F. Nicolò Staszenzki dell'Ordine di S. Paolo Primo Eremita Roma.

(Budapest — Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára. Quart. Ital. 1. ff. 1—2.)

II.

1636 október 25. Róma. Antonio Barberini bíbornok Pázmány Péterhez.

Eminentissimo e Reverendissimo Signor mio Osservatissimo! Se ne viene costà conforme al comandamento di Vostra Eminenza il Padre Nicolò Staszenzki Vicario Generale Apostolico della Religione di S. Paolo primo eremita per attendere al Governo della medesima Religione per il tempo prescrittoli dalla Santità di Nostro Signore. Nel Breue che presenterò all'Eminenza Vostra questa Sacra Congregazione la raccomanda con ogni efficacia alla sua protectione, e la supplica a uederlo uolontiere, et a darli tutti quegl'agiuti, e di consiglio et opera, che per lei si potranno, acciò conforme l'Istruzione che tiene, e quelle, che se li manderanno di mano in mano possa con più facilità far il seruitio di Dio e della stessa Religione. Se gl'è comandato, che comunichi le suddette istruzioni a

Vostra Eminenza, et ogni altro ordine, che li uerrà da Roma, affincbe colla direttione di lei uada ponendo li fondamenti della Riforma, che si pretende introdurre nella suddetta Religione per darle poi l'ultima perfezzione nel Capitolo Generale, che si dourà tenere nel luogo, e tempo, che Vostra Eminenza, et egli insieme giudicheranno opportuni: E s'il tempo prescritto da Sua Beatitudine al Vicariato del detto Padre Nicolò non bastasse per preparar bene la materia della Riforma da farsi accettar nel futuro Capitolo Generale, Vostra Eminenza si degni d'auuisarne la medesima Sacra Congregazione, che le procurerà la proroga per il suddetto effetto. Sperano grandamente questi miei eminentissimi signori, che l'Eminenza Vostra e colla sua molta prudenza, et autorità incaminerà così bene le cose, e dirigerà in maniera le attioni del Suddetto Vicario, che si conseguirà con pace, e quiete tutto ciò che circa la suddetta Riforma pretende la stessa Sacra Congregazione. In nome della quale a Vostra Eminenza bacio humilmente le mani. Roma, 25 ottobre 1636. Di Vostra Eminenza Reverendissima. Humilissimo e diuotissimo seruitore il Cardinale Antonio Barberini. Francesco Ingoli Secretario.

Lent: Al Card. Pazman. Ternauia.

(Budapest — Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára. Quart. Ital. 48. f. 1—1'. Egyszerű másolat.)

III.

1637 április 11. Róma. Antonio Barberini bíbornok Pázmány Péterhez.

Eminentissimo e Reverendissimo, Signor mio Osservatissimo! Mando a Vostra Eminenza l'aggiunta copia di quanto si è risoluto nella Congregazione particolare tenuta innanzi il Cardinale di S. Sisto, per la riforma della Religione di S. Paolo primo eremita, acciò si compiacia di farui quella riflessione, che parerà alla sua molta prudenza, et auuisarmi poi il suo senso massimamente circa il 2° e 4° articolo del differir il Capitolo Generale e de Conuenti da deputarsi per i Nouitiati, e de Priori, e Maestri de Nouizzi da crearsi, per riferirlo alla Santità di Nostro Signore, insieme con detta Congregazione particolare per hauer da Sua Beatitudine quegli ordini, che pareranno opportuni. Non mando con questa all'Eminenza Vostra le costituzioni pertinenti alle istruzioni de Nouizzi, conforme si dice nel 3° articolo; perchè se deono ridurre in miglior forma, essendosi al presente aggiustata solamente la materia di esse costituzioni. Intorno al contenuto nel 5° articolo de'luoghi, che desidera il Vicario Apostolico nel Collegio Viennense di Vostra Eminenza, la

Suddetta Congregazione tiene, che si potrebbe gratificarlo, almeno per qualche tempo, sinche nella sua Religione si possino far gli studi generali per la gioventù, che piglierà l'habito. Resterà seruita Vostra Eminenza di communicar tutti questi particolari al suddetto Vicario, per intender anche il suo senso circa di essi, e significarmelo per farne la relatione a Nostro Signore. Ch'e per fine le bacio humilmente la mano. Roma, XI. Aprile 1637. Di Vostra Eminenza Reverendissima Humilissimo e Affettissimo seruitore Il'Cardinale Antonio Barberini. Francesco Ingoli Secretario.

Lent: D. Card. Pazman scrittura.

(Budapest — Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára. Quart Ital. 48. f. 2—2'. Eredeti.)

***

A Magyar Nemzeti Múzeum olasz kéziratának gyűjteménye még két, a JANKOVICH-gyűjteményből származó Pázmányiana-t őriz Fol. Ital. 27. szám alatt. Az egyik EGGENBERG hercegnek, II. FERDINÁND legbizalmasabb emberének 1632 május 15-én Bécsben kelt autográf levele PÁZMÁNY Péterhez, amely válasz PÁZMÁNYnak április 24-én Rómából EGGENBERGhez intézett — ma ismeretlen — levelére. A herceg levelében biztosítja PÁZMÁNYT, hogy a császárhoz küldött jelentése úgy a felség, mint az államtanács részéről a legteljesebb elismerésre talált. Egyúttal megköszöni PÁZMÁNY értesítését fiának Rómából történt elutazásáról és azokat a szivességeket, amiket fiának tett. Ebből valószínűnek látszik, hogy a fiatal EGGENBERG is PÁZMÁNY 48 tagú kíséretéhez tartozott, bár a bibornok utinaplója őt sem említi (V. ö. MEDNYÁNSZKY op. cit. p. 113, FRAKNÓI op. cit. p. 8.). PÁZMÁNYnak május végén kelt jelentéséből (HANUY op. cit. p. 321.) nyilvánvaló, hogy EGGENBERG különösen a bécsi püspöknek, Anton WOLFRADTNak bibornoki kinevezése felől érdeklődött (V. ö. MEDNYÁNSZKY op. cit. pp. 18—9.) és ilyen értelmű levelet is küldött BARBERINI bibornok-államtitkárnak. A másik egy a consistorialis congregatio titkára által a bibornokokhoz intézett intimatio 1632 április legelső napjaiból, a császárnak a bibornoki kollegiumhoz intézett levelére (V. ö. MEDNYÁNSZKY op. cit. pp. 10—11.) adandó felelet tárgyában.

TÓTH LÁSZLÓ.